

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

М. В. Кравченко

Забезпечення економічної безпеки, подолання економічних загроз – це найважливіші національні пріоритети будь-якої країни. До економічних загроз безпосередньо належить економічна злочинність, що виникає в умовах можливості конкурувати з легальною економікою при виробництві найдохідніших товарів і послуг з використанням недоліків легальної економіки. За оцінками експертів частка незаконної економічної діяльності у Канаді, Франції і Норвегії становить від 5–6, у Швеції і США – до 8–17, у Росії – близько 25, в Україні ж, за різними оцінками, – від 35 до 55 % [3].

Досвід країн трансформаційної економіки свідчить, що з початком перетворень активізується діяльність організованої злочинності. Одним з механізмів виживання і розвитку економічної злочинності є корупція, за допомогою якої економічна злочинність проникає в державні та громадські органи. Основою взаємодії державних організацій і організованої злочинності є конфлікт інтересів. Лише кримінально-правових заходів у сучасних умовах недостатньо, потрібні дослідження в економічному аспекті, щоб зрозуміти ці інтереси, а зрозумівши їх, суттєво обмежити економічну злочинність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що актуальність пошуку нових ідей з метою створення умов економічної безпеки стає пріоритетним напрямом державної економічної політики. В цьому аспекті ідея проектування економічної безпеки, заходів з її забезпечення та впливу на економічну злочинність є необхідною вимогою сьогодення. Питання стану та напрямів удосконалення системи економічної безпеки як підґрунтя економічного зростання та різні аспекти його забезпечення досліджувалися в наукових працях українських, російських і закордонних

учених і практиків. Але питання проектування умов економічної безпеки майже не досліджувалися.

Концептуальні засади проектування умов економічної безпеки необхідно створювати на макрорівні, враховуючи при цьому головні положення концепції ноосферизму, теорії енерговартістості та теорії ризиків, а на мікрорівні актуальним є створення нових структур щодо розвитку інфраструктури ринкової економіки, а саме: недержавних служб економічної безпеки бізнесу для надання інформації про потенційних партнерах і профілактику виникнення дебіторської заборгованості.

Метою статті є визначення теоретичних положень щодо проектування умов економічної безпеки з метою забезпечення динамічного економічного зростання, що здійснюється відповідно до вимог гармонійної взаємодії з оточуючим середовищем.

Економічна безпека – це здатність і можливість економіки країни розвиватися в умовах конфліктів, невизначеності, ризиків стосовно умов наявної дійсності. Необхідний рівень економічної безпеки України можуть забезпечити лише внутрішні системні чинники, що формують цілісність національної економіки і її адаптивність до змін переважно негативного характеру.

Завдання створення умов економічної безпеки країни базується на її національних інтересах, до головних із яких належать зовнішньополітичні інтереси держави, пов'язані із забезпеченням її безпеки та цілісності як визначеної соціально-економічної, політичної, національно-історичної і культурної спільності, із захистом економічної і політичної незалежності держави. Завдання забезпечення необхідного рівня економічної безпеки є багаторівневим – рівні індивіда, підприємства

(фірми), галузі, регіону країни, держави та світової економічної системи.

Загрози економічній безпеці також можна структурувати в такий спосіб: загрози економічній безпеці громадян, загрози економічній безпеці підсистеми ринку, загрози економічній безпеці підсистеми держави. Загрози мають різні джерела. З погляду В. Хагера, національна економічна безпека перебуває під загрозою тоді, коли зміна зовнішніх економічних параметрів може зруйнувати економічну систему

[2]. На сучасному етапі ключову проблему національної економічної безпеки України становить збереження національного господарського комплексу як єдиного цілого в умовах переходу до відкритої моделі економіки. Найпріоритетнішим є забезпечення цілісності національної господарської системи, починаючи з макрорівня. Враховуючи наявне забезпечення економічної безпеки, чинні інститути необхідно спеціалізувати за їхніми функціями, цілями і завданнями (табл.).

Таблиця

Система функцій забезпечення економічної безпеки

Рівень	Система функцій
Стратегічний рівень	Моніторинг індикаторів розвитку фінансової системи держави. Прогнозування змін індикаторів і тенденцій наближення їх значень до граничних. Розробка стратегічних програм забезпечення економічної безпеки у сфері компетенцій податкової адміністрації; способів (механізмів) їхньої реалізації. Виявлення і розробка необхідних змін у законодавчій базі держави. Виявлення і розробка необхідних змін у нормативно-правових актах держави. Удосконалення відомчої нормативно-правової бази
Оперативно-тактичний рівень	Контроль за дотриманням основних норм і параметрів економічної безпеки, що забезпечують режим найбільшого сприяння для законотворчих підприємств і платників податків. Моніторинг впливу основних чинників, що перешкоджають виконанню бізнесом його прямих функцій, зокрема функції платника податків. Виявлення правових норм і практик, що не збігаються з інтересами держави й бізнесу у фінансово-економічній сфері. Оперативно-службова діяльність щодо виявлення і припинення порушень законів, відшкодування заподіяного державі та бізнесові збитку в судовому порядку
Рівень саморозвитку	Оцінювання ефективності діяльності. Розробка пропозицій щодо саморозвитку (наукові й освітні програми; науково-технічні політики; управлінські й організаційно-структурні реформи; ресурсне забезпечення та ін.)

Економічна безпека як властивість економічних процесів забезпечується двома механізмами: самоорганізації і управління. Механізм управління економічною безпекою являє собою цілеспрямований вплив держави й суспільства на розвиток економіки в інтересах підтримки такої її властивості як безпека. Механізми самоорганізації включаються тоді, коли в суспільстві існує єдина або близька система цінностей, цілей і інтересів.

Сучасна політика створення умов економічної безпеки має забезпечити баланс або гармонізацію інтересів економічних груп і сил між собою та інститутами влади. Слід відзначити пріоритетність відповідності стратегії економічної безпеки принципам концепції носферизму, автором якої є академік В. І. Вер-

надський [2, 5]. З цією концепцією перехрещується і концепція енерговартості, автором якої є професор О. І. Субето [5], що передбачає необхідність врахування енергетичної складової як якості, що має будь-який товар, або послуга разом з вартістю та споживчою вартістю. Тобто економічні відносини повинні бути піднятими на якісно інший рівень як важливий елемент політики у сфері забезпечення економічної безпеки як підґрунтя впровадження стратегії економічного зростання. Економічна безпека дозволяє забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях. Отже, забезпечення економічної безпеки країни має підтримувати вся система державних органів, усі ланки й інститути країни; економічна

безпека повинна насамперед забезпечуватись ефективністю самої економіки, тобто вона має захищати сама себе на підставі впровадження інноваційних технологій, високої продуктивності праці, якості продукції та інше на підставі використання стратегії економічного зростання.

У забезпеченні національної безпеки є явище дилеми безпеки. Дилему безпеки можна представити як суперечності між коротко- і довгостроковими цілями забезпечення безпеки, а також між окремими завданнями з її забезпечення. Дилему безпеки в Україні потрібно вирішувати, мінімізувавши протиріччя між завданнями інтеграції до світового господарства та створення власного внутрішньоцілісного господарчого комплексу, який засновано на ринкових принципах. Тобто це протиріччя між зовнішньою і внутрішньою інтеграцією, між зовнішньою і внутрішньою лібералізацією, це протиріччя вибору, що саме є органічним для країни, яка переживає перехідний період.

Для визначення рівня національної економічної безпеки сьогодні найпридатнішими є чотири підходи:

- спостереження за основними макроекономічними показниками і порівняння їхніх значень із граничними (використовував академік російський С. Ю. Глазьев);
- експертне оцінювання для ранжирування територій за рівнем ймовірності реалізації загроз;
- оцінювання темпів економічного зростання країни за основними макроекономічними показниками та їхньої динаміки;
- використання математичних методів, зокрема багатомірного статистичного аналізу.

Головною проблемою під час використання спостереження за головними макроекономічними показниками є виділення тих показників, порівняння значення яких з їхніми граничними значеннями дозволить отримати комплексну оцінку стану економіки країни, виявити об'єктивні небезпечні тенденції (С. Ю. Глазьев виділив 22 основних показники). Серед них ВВП, частка обробної промисловості в промисловому виробництві, обсяги інвестицій у відсотках до ВВП, витрати на наукові дослідження, тривалість життя населення, рівень

безробіття, рівень інфляції, обсяг зовнішнього і внутрішнього боргу й ін. З використанням експертних оцінок проводиться обчислення інтегрального показника надійності країни (метод «Eugomoney»). Застосування математичних методів обмежує кількість показників, що можуть бути використані, оскільки не всі показники економічної безпеки є кількісними. Загально визнаних методів оцінки економічної безпеки на мікрорівні поки немає.

В умовах трансформації і переходу до ринкових економічних механізмів в економіку України безсистемно інкорпуються структурні елементи та інструменти ринкової економіки (переважно інституційні) за рахунок простого копіювання досвіду країн з розвинутою ринковою економікою. А ось досвід недержавних структур, що утворюють системну інфраструктуру ефективного механізму ринкової економіки, практично ігнорується. Проте вкрай нарілим є створення у нашій країні таких інституцій інфраструктури розвинутої економіки, при використанні послуг яких суб'єкт бізнесу мав би можливість одержати необхідну інформацію про партнера і дотримуватися правил профілактики виникнення дебіторської заборгованості. Такою може стати пропонування служба економічної безпеки бізнесу, проект створення якої розробив автор.

Створення служби економічної безпеки бізнесу сприятиме економічній обстановки у бізнесі, забезпеченню безпеки особистості і підприємницької діяльності, тобто поєднанню інтересів державних органів і громадських організацій. У цій системі мають взяти участь:

- держава (правоохоронні органи і спецслужби);
- недержавні інститути (приватні охоронні, охоронно-технічні організації, комерційні служби безпеки, підприємства різної форми власності, інформаційні бюро та ін.).

Служба економічної безпеки бізнесу є недержавною системою, діяльність якої спрямовано на захист законних прав і інтересів підприємців і сприяння розвитку підприємницької діяльності. Вона є об'єктивним союзником державної системи економічної безпеки, тісно з нею взаємодіє, чим розширює можливості держави в боротьбі з економіч-

ними злочинами. Така взаємодія є ефективною, якщо суб'єкти недержавної служби економічної безпеки бізнесу матиме не лише обов'язки, але й права.

Недержавна служба економічної безпеки бізнесу (НДСЕББ) є більш адаптивною до змін. Як правило, НДСЕББ представлена сукупністю різних агентств економічної безпеки або агентств з управління ризиками. Діяльність подібних інституцій відбувається у взаємодії з такими структурами, як, наприклад, Торгово-промислова палата. НДСЕББ має надавати інформаційно-аналітичні, експертно-консультаційні послуги і послуги в області науки, права тощо.

До типових послуг НДСЕББ можуть увійти:

- ведення регіональної бази даних – недержавних реєстрів підприємств і підприємців (наприклад, реєстр надійних партнерів підприємств, які з позиції фінансового й економічного стану визнані надійними партнерами для підприємницької діяльності в Україні і її межами);
- надання інформації для зменшення економічних ризиків у підприємницькій діяльності;
- інформаційно-довідкові послуги (про українську юридичну особу, про українське підприємство, про зовнішньоекономічну діяльність підприємства, бізнес-довідки про зарубіжного партнера, виявлення некредитоспроможних або ненадійних партнерів, пошук утраченого майна, надійних партнерів з виробництва, платоспроможних клієнтів);
- аналітичні послуги (сприяння підприємницькій діяльності, надання рекомендацій клієнтам щодо підвищення ефективності їхньої діяльності, оцінювання підприємницьких ризиків і перспектив діяльності клієнтів, оцінювання надійності суб'єктів, що здійснюють діяльність, підготовка фінансового висновку);
- надання послуг з представлення і захисту законних прав і інтересів юридичних і фізичних осіб в органах законодавчої, виконавчої і судової влади, послуги щодо організації служби безпеки на підприємстві;
- супровід бізнесів-проектів (реалізація інвестиційних, виробничих, торговельних і ін-

ших бізнесів-проектів із залученням клієнтів і партнерів).

Для забезпечення економічної безпеки діяльності бізнесові необхідно розробити модель поведінки, що орієнтована на запобігання ризиків, мінімізацію їхніх наслідків і досягнення прогнозного рівня економічної безпеки. Не всі ризики бізнесу є керованими. Адже бізнес існує та діє не сам по собі, а в межах систем, що формуються рамковим оточенням. Тому сукупний ризик, під вплив якого потрапляє бізнес, складається з двох частин: системного (зовнішнього) та несистемного ризику. Системні ризики можна передбачати і практично ніколи не можна запобігти. Протидіяти їм можна лише за допомогою системи резервів на випадок їхньої появи. В окремих випадках значно зменшити втрати може своєчасне планування дій. Несистемні й частково керовані ризики переважно пов'язані з поведінкою персоналу підприємства, зокрема з ухваленням і реалізацією управлінських рішень. Однією з послуг НДСЕББ має стати аудит ризиків підприємства, який проходить у кілька етапів:

- аудит ризиків і надання висновку: виявлені ризики систематизуються і вимірюються, визначаються їхні припустимі границі;
- розроблення рекомендацій і алгоритму управління ризиками: управління ризиками має бути економічно доцільним – окремим ризикам доцільно протидіяти, а деякі можна і необхідно прийняти;
- розроблення проекту/проектів щодо зниження рівня ризиків і проектування антиризикових заходів за групами (відмова від прийняття ризику, зниження рівня ризику, страхування ризику, прийняття ризику);
- створення організаційного механізму для управління ризиками (моніторинг і оцінювання ризиків підприємства, розроблення та реалізація антиризикових заходів).

Створення НДСЕББ передбачається в два етапи. На першому етапі має бути створено віртуальне представництво служби, що передбачає безперервну рекламу послуг служби в режимі он-лайн і, головне, пошук її клієнтів. Проект орієнтовано не лише на внутрішній, але і на зовнішній ринок. На другому етапі найвитратнішим є відкриття робочого офісу.

Досвід роботи подібних служб у Росії свідчить, що, починаючи з другого року, витрати відшкодовуються за рахунок роботи з постійними клієнтами, а рентабельність її діяльності досягається за рахунок залучення нових. Середня ціна послуги первинного звертання має становити 150–250 грн, а непередбачені витрати – 15 % від прямих витрат (78–52). Розрахунковий термін окупності проекту зі створення НДСЕББ становить 1 рік.

У процесі прогнозування економічного зростання в Україні та його моделюванні практично не враховується чинник тіньової економіки. Недоліки при розробці економічної політики обмежують можливості структурних змін в економіці і подальшого економічного зростання, що відображається у конфлікті інтересів мікроекономічних агентів, насамперед підприємств, і стимулюють процеси тінізації.

У стратегії економічного зростання мають бути передбачені зміни в економічній політиці держави, які стимулюють процеси детінізації та підвищення рівня економічної безпеки, забезпечують відповідність стратегії надактуальній у наш час концепції ноосферизму (гармонійної взаємодії усіх видів діяльності

людей і природи), враховують принцип енерговартістості, сприяють реалізації інтересів усіх макроекономічних агентів і створенню недержавних служб економічної безпеки бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалено Верховною Радою України 16 січ. 1997 р. Національна безпека України, 1994–1996 рр. : наук. доп. – К. : НІСД, 1997. – 198 с.
2. Казначеев В. П. Космопланетарный феномен человека. Проблема комплексного изучения / В. П. Казначеев, Е. А. Спирин. – Новосибирск : Наука : СО, 1991. – 304 с.
3. Косевцов В. О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз / В. О. Косевцов. – К. : Центр міжнар. безпеки та стратег. студій, 2000. – 79 с.
4. Пономарев М. В. Пути решения проблем экологической безопасности Украины / М. В. Пономарев. – К. : Наука, 2002. – 301 с.
5. Субетто А. И. Ноосферизм. Т. I : Введение в ноосферизм / А. И. Субетто. – С.Пб. : КГУ им. Н. А. Некрасова : КГУ им. Кирилла и Мефодия, 2001. – 537 с.

УДК 330.3(477):336

ГЛОБАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗРУШЕННЯ ТА ІМПЕРАТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Л. М. Ніколенко

На сучасному етапі глобалізація є одним із найважливіших чинників розвитку світової економіки. Об'єктивний характер і незворотність цього процесу зумовлює необхідність врахування його впливу на всі сфери життя суспільства. Глобалізація веде до істотної жорсткості міжнародної конкуренції, трансформації механізмів функціонування світогосподарської системи, породжуючи нові виклики для країн. Глобалізація тісно пов'язана з технологічним розвитком і стимулює швидке

освоєння і поширення нових технологій. Це сприяє формуванню глобального простору, заснованого на технологічній конвергенції. На сучасному етапі прискорюються глобальні технологічні зрушення, зростає їх масштаб і значимість. Це створює додаткові імперативи державної інноваційної політики. Вивчення глобальних технологічних зрушень є важливою науковою проблемою і є необхідним для підвищення ефективності управління технологічним розвитком національної економіки.